

Μνήμων

Τόμ. 22 (2000)

Δημήτριος Χ. Σκλαβενίτης, Νάνος Βαλαωρίτης.
Χρονολόγιο - Βιβλιογραφία - Ανθολόγιο (από το
1933 ως το 1999)

ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΣ Ε. ΣΚΛΑΒΕΝΙΤΗΣ

doi: [10.12681/mnimon.597](https://doi.org/10.12681/mnimon.597)

Βιβλιογραφική αναφορά:

ΣΚΛΑΒΕΝΙΤΗΣ Τ. Ε. (2000). Δημήτριος Χ. Σκλαβενίτης, Νάνος Βαλαωρίτης. Χρονολόγιο - Βιβλιογραφία - Ανθολόγιο (από το 1933 ως το 1999). *Μνήμων*, 22, 279-282. <https://doi.org/10.12681/mnimon.597>

τις ενδείξεις, μπορούμε να ανασυγκροτήσουμε τον εσωτερικό χρόνο της πορείας προς την ήττα με αφετηρία το καλοκαίρι του 1949, όπως επίσης και τον τρόπο που βιώθηκε το επερχόμενο τέλος της επαναστατικής ουτοπίας. Οι σημαντικότερες ενδείξεις είναι οι εξής:

— Η λιποταξία μαχητών από τις τάξεις του Δημοκρατικού Στρατού και η μεταστροφή αρκετών από αυτούς, η οποία γίνεται ιδιαίτερα εμφανής από τα μέσα του καλοκαιριού του 1949.

— Η αδυναμία χρονικού προσδιορισμού και προσανατολισμού των περιπλανώμενων ομάδων του Δημοκρατικού Στρατού, το αίτημα της ομοιομορφίας του χρόνου και η σταδιακή επαναφορά στον κυκλικό χρόνο της φύσης, που είχε ως αποτέλεσμα την απώλεια επαφής με την πραγματικότητα.

Τέλος, η διασπορά της ψυχολογίας της

ήττας, η αρνητική αυτοεκτίμηση των μαχητών, η πρόταξη του ατομικού έναντι του συλλογικού, η ανάπτυξη στρατηγικών ατομικής επιβίωσης, ο κλονισμός της πειθαρχίας, σε τελευταία ανάλυση, η ανάπτυξη κεντρόφυγων τάσεων και η υπονόμηση της συνοχής και της αλληλεγγύης της ομάδας.

Η σύντομη αυτή κριτική παρουσίαση του βιβλίου του Τριαντάφυλλου Γεροζήση έχει και ένα συγκαλυμμένο σκοπό: να συνηγορήσει υπέρ της άποψης ότι η ελληνική επιστημονική ιστοριογραφία πρέπει σύντομα να εγκύψει στη μελέτη των μαρτυριών του Εμφυλίου όχι μόνο στην προοπτική της συνολικής εποπτείας και της σφαιρικής ερμηνείας των γεγονότων, αλλά και της ανάδειξης του παράγοντα της υποκειμενικότητας ως βασικής παραμέτρου της κοινωνικής και πολιτικής ιστορίας και της μελέτης των μηχανισμών συγκρότησης της ατομικής και συλλογικής μνήμης.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΚΟΚΚΙΝΟΣ

Δημήτριος Χ. Σκλαβενίτης, *Νάνος Βαλαωρίτης. Χρονολόγιο - Βιβλιογραφία - Ανθολόγιο (από το 1933 ως το 1999)*, Εταιρεία Λευκαδικών Μελετών, Αθήνα, Νεφέλη, 2000, 392 σ.

Όταν οι εκδότες μου ζήτησαν να πάρω μέρος στην παρουσίαση του βιβλίου, το θεώρησα ως συνέχεια των συζητήσεών μας με το συγγραφέα του, για το βιβλίο και το Νάνο Βαλαωρίτη, που συνεχίζεται αδιάκοπα τα τελευταία πέντε χρόνια. Παράσσεκα λοιπόν, όπως θα έλεγε ο Σικελιανός, στο χτίσιμο και την έκδοση αυτού του βιβλίου και μπορούσα να καταθέσω τη μαρτυρία μου*.

Επιτρέψτε μου όμως, μια και είμαι ο πρώτος ομιλητής, και παρόλο που οι πε-

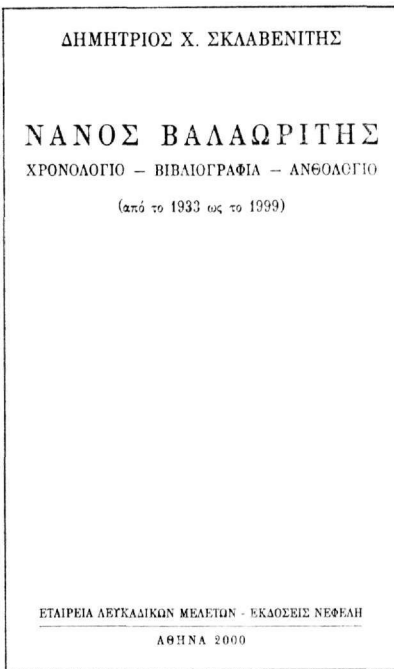
ρισσότεροι γνωρίζετε το βιβλίο, να αρχίσω με την τυπική παρουσίασή του.

Στις 20 σελίδες των προλεγομένων ο αναγνώστης θα βρει την απολογία του συγγραφέα: το σκοπό της εργασίας, τη μέθοδο που ακολουθήθηκε, τη δομή του βιβλίου, την ομολογία των οφειλών σε εκείνους που τον συνέδραμαν, με πρώτο τον ποιητή, ο οποίος με την επιστράτευση της μνήμης του και τις έρευνές του μπόρεσε να αναπληρώσει πολλά από εκείνα τα οποία προσφέρει συνήθως ένα πλήρες και καταταγμένο αρχείο. Μια σύντομη παρουσίαση του βίου και του έργου του Νάνου Βαλαωρίτη, που παρεμβάλλεται, δικαιολογεί τη σκοπιμότητα του εγχειρήματος: καταγραφή του βίου και του έργου ενός δημιουργού, που εγκαταστάθηκε σε πολλούς τό-

* Ομιλία κατά την παρουσίαση του βιβλίου, που οργάνωσαν οι εκδότες, στη Στοά του Βιβλίου, στις 10 Οκτωβρίου 2000. Οι άλλοι ομιλητές ήταν η φιλόλογος Ανθούλα Δανιήλ και ο ποιητής Ανδρέας Παγουλάτος.

πους, έγραψε και δημοσίευσε σε τρεις γλώσσες, κινήθηκε στους μεγάλους δρόμους των πνευματικών αναζητήσεων του μεταπολεμικού κόσμου.

Σε 50 σελίδες απλώνεται το Χρονολόγιο που ακολουθεί. Από τις πολλές προτάσεις που έχουν δοκιμαστεί για τη σύνταξη χρονολογίων στα ελληνικά και ξένα γράμματα, επιλέχθηκαν οι αποτελεσματικές κατά το συγγραφέα μεθοδεύσεις για τη συνθετική και εντατική παρουσίαση του βίου και του έργου του Βαλαωρίτη. Τα

γεγονότα και οι συγγραφικές δοκιμές φωτίζονται από σύγχρονες της μαρτυρίες, πειστικότερα, ή καθρεφτίζονται στα μεταγενέστερα αυτοβιογραφικά και δοκιμιακά κείμενα του ποιητή, λιγότερο πειστικά ίσως, αλλά με τη δική του μαρτυρία που αποτιμά το πόσο αυτά μέτρησαν στη ζωή του και στην πορεία του τη συγγραφική. Επιστολικές και δημοσιευμένες κρίσεις, για τον άνθρωπο και το έργο, ανθολογούνται στις σελίδες του χρονολογίου και οι σελίδες του

χωρίζονται σε στήλες για να τις παρουσιάσουν και να δείξουν σχηματικά το παράλληλο και το διαφορετικό και να κρατήσουν αντικρουστή την καταγραφή των δημοσιεύσεων του ποιητή με τις κριτικές τους αποτιμήσεις τις συγχρονικές, αλλά και τις μεταγενέστερες. Όλα αυτά είναι εναργής ξενάγηση για το ταξίδι μας στο χώρο και το χρόνο, που ο ποιητής δοκιμάζει τις δυνάμεις του στην περιπέτεια του βίου και δημιουργεί το έργο του.

Στο κεντρικό μέρος του βιβλίου εκτείνεται η βιβλιογραφία του ποιητή. Πρώτα η εργογραφία σε 160 σελίδες, όπου καταγράφονται 34 αυτοτελείς εκδόσεις, τα βιβλία και 429 συνεργασίες σε έντυπα ελληνικά, γαλλικά, αγγλικά, αμερικάνικα. Οι αυτοτελείς εκδόσεις χωρίζονται σε ποιήματα, πεζά και δοκίμια και καταγράφονται χρονολογικά. Οι καταγραφές είναι πλήρεις: αναπαριστούν τον τίτλο, αναπαράγουν τον κολοφώνα και τον πίνακα περιεχομένων και συμπληρώνουν την περιγραφή με την τοποχρονολογία, τον εκδότη, τις σελίδες και τις διαστάσεις του βιβλίου. Ακολουθούν για κάθε βιβλίο καταγραφές των κυριότερων κριτικών, θετικών και αρνητικών φυσικά, και οι περισσότερες από αυτές ανατυπώνονται. Και οι συνεργασίες, σε έντυπα χωρίζονται ειδολογικά: ποιήματα, πεζά, θεατρικά, δοκίμια, μεταφράσεις, μεταφράσεις του σε ξένες γλώσσες, συνεντεύξεις. Η εσωτερική κατάταξη είναι πάντα χρονολογική. Ένας φόβος που γεννιέται στον αναγνώστη, πώς θα συνδέσει τις προδημοσιεύσεις και τις αναδημοσιεύσεις των κειμένων με τις συλλογές, διασκεδάζεται γρήγορα με τα πολλά παραπεμπτικά και το ευρετήριο τίτλων των ποιημάτων, που δεν είναι το μόνο: ακολουθούν το ευρετήριο προσώπων, το ευρετήριο των περιοδικών και των εφημερίδων, όπου εντοπίστηκαν δημοσιεύματα.

Η βιβλιογραφία του ποιητή, δηλαδή όσα γράφτηκαν γι' αυτόν και το έργο του, απλώνεται σε 40 σελίδες στις οποίες καταγράφονται χρονολογικά 368 δημοσιεύματα.

Άφησα τελευταία την αναφορά στο δώ-

ρο του ποιητή και του συγγραφέα στους αναγνώστες αυτού του βιβλίου. Το ανθολόγιο των 60 σελίδων από το ποιητικό και δοκιμιακό ελληνόγλωσσο έργο του ποιητή, που επιτρέπει την άμεση κοινωνία στο έργο, ύστερα από την εξαντλητική του καταγραφή και τον πολλαπλό φωτισμό, που προσφέρουν τα καταγραμμένα και ανθολογημένα κριτικά κείμενα.

Συνολικά έχουμε στα χέρια μας ένα βιβλιογραφικό έργο, που ξεπερνά πολλές από τις προδιαγραφές της «ορθόδοξης» βιβλιογραφίας και αγγίζει τα είδη της βιογραφίας και του ανθολογίου, χωρίς να χάνει σε κανένα του σημείο τη στερεότητα της συνολικής και φερέγγυας καταγραφής και την ευκινησία του καλού εργαλείου, που εξασφαλίζει πολλαπλότητα προσεγγίσεων στις θησαυρισμένες πληροφορίες.

Στις παρουσιάσεις απογραφικών βιβλίων, όπως το λαμπρό δείγμα που παρουσιάζουμε, ακούγονται συνήθως, ως κοινό τόποι, ο έπαινος της ακρίβειας των καταγραφών και η έκφραση θαυμασμού για το μόχθο που κατέβαλε ο συγγραφέας υπέρ των άλλων: «άλλοις υπηρετών αναλίσκομαι», επέγραφαν φιλάρεσκα οι παλαιότεροι. Επιτρέψτε μου να πω ότι όλα αυτά τα κοινότυπα αδικούν τους συγγραφείς των καλών βιβλίων αυτού του τύπου. Η ακρίβεια και η σχολαστική καταγραφή είναι συστατικά της φιλολογικής εργασίας και μαζί με την αγάπη για το ερμηνεύμενο έργο είναι όροι για τη φιλολογική προσέγγιση. Η φιλολογική ερμηνεία, φυσικά, είναι ο υψηλότερος αναβαθμός. Τα αυτόνοτα αυτά ισχύουν και για τον έπαινο του μόχθου υπέρ των άλλων. Η προσπάθεια του εντοπισμού της ζητητέας ύλης και η πιστή καταγραφή της δεν είναι το μείζον. Πολύ σημαντικότερη είναι η επιτυχημένη προσπάθεια του βιβλιογράφου να περάσει στη θέση του αναγνώστη και του χρήστη του καλού εργαλείου, που ετοιμάζει, και να διατάξει την ύλη, που κατέγραψε, με λογισμό και φαντασία, ώστε να δίνει στο χρήστη πολλές δυνατότητες για δημιουργικούς συνδυασμούς και πολλαπλές προ-

σβάσεις στις θησαυρισμένες πληροφορίες, για τη ζωή και το καταγραφόμενο έργο των δημιουργών, αλλά και στις αντιδράσεις που προξένησε στην κοινωνία του, στους συγκαρινούς και τους μεταγενέστερους. Εδώ η αδρότητα της κατάταξης, η σύνδεση των ομοίων και ο συσχετισμός των συγγενών στοιχείων, είναι οι αγωγοί, που πρέπει να εξασφαλιστούν υπέρ του αναγνώστη και του χρήστη του βιβλίου. Αυτά είναι που κάνουν τη διαφορά ανάμεσα στο καλό εργαλείο και στο μέτριο και κάποτε παραπλανητικό.

Τώρα που τελειώνω τα λίγα λόγια που έγραψα για να σας παρουσιάσω το βιβλίο, επιτρέψτε μου να πω, ότι όταν τα ετοιμάζα, ξαναδιάβασα ολόκληρο το βιβλίο και παρακολούθησα μέσα από τις σελίδες του την περιπέτεια του ποιητή και του έργου του: Από τη λατρεία του Καβάφη και τη γνωριμία του Σεφέρη, που του ενίσχυσε την αυτοπεποίθηση, το πέρασμα από τον μοντερνισμό στον υπερρεαλισμό, τον νεο-υπερρεαλισμό και τα κινήματα της πρωτοπορίας. Από την αποσιώπηση, τις δίκαιες επισημάνσεις αλλά και την εχθρότητα των ελληνικών λογοτεχνικών συντηρητικών κύκλων και τις αδυναμίες κατανόησης, ως την «εισβολή» με τα μαχητικά περιοδικά των πρωτοποριακών και τελικά την αποδοχή, τη διάδοση και τη μελέτη του έργου του. Μέσα από τις κωδικοποιημένες καταγραφές του βιβλίου, βγαίνουν οι αντιθέσεις και οι διαφορετικές αποτιμήσεις, που ζωντανεύουν στα αναδημοσιευμένα κείμενα, με εξασφαλισμένη την αξιοπιστία, καθώς η ανάγνωση των στοιχείων είναι προσωπική και αδιαμεσολάβητη, όπως δεν συμβαίνει με μια διήγηση γραμμένη από ένα βιογράφο ή γραμματολόγο. Βεβαίως η αποστασματοποίηση των στοιχείων κάνει συχνά δύσκολες τις συνθέσεις και η παρακολούθηση της πορείας του δημιουργού, του έργου του και των λογοτεχνικών και ιδεολογικών ρευμάτων, είναι ελλειπτική.

Εσείς μπορείτε βέβαια να μειδιάτε, θεωρώντας ότι αυτή η ανάγνωση μπορεί να αγγίζει τα όρια της επαγγελματικής

διαστροφής. Έτσι έκανα κι εγώ με τους φίλους μου, 25 χρόνια πριν, όταν ο δάσκαλός μας Κωνσταντίνος Θ. Δημαράς έγραφε σε επιφυλλίδα του, ότι διαβάζοντας την εργογραφία του Μανουήλ Γεδεών «πέρασε

ένα εξάισιο απόγευμα». Αν διαβάσετε το βιβλίο, που παρουσιάζουμε, ολόκληρο, ίσως να τον δικαιώσετε, όπως κι εγώ, και να αποδώσετε χάρη στον Δημήτρη Σκλαβενίτη που μας το χάρισε.

ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΣ Ε. ΣΚΛΑΒΕΝΙΤΗΣ

Chris Husbands, *What is History Teaching? Language, Ideas and Meaning in Learning about the Past*, Buckingham-Philadelphia, Open University Press, 1996, 148 σ.

Στο βιβλίο του «Τι είναι η διδασκαλία της Ιστορίας;», ο Chris Husbands εξετάζει τους τρόπους με τους οποίους ο καθηγητής/δάσκαλος της Ιστορίας μπορεί να συμβάλει εύστοχα και αποτελεσματικά στην ανάπτυξη της ιστορικής σκέψης, των ερμηνευτικών ικανοτήτων και των ιστορικών δεξιοτήτων των μαθητών του. Πιστεύει ότι οι μαθητές μπορούν, με τις κατάλληλες μεθοδεύσεις, να χρησιμοποιήσουν επιτυχημένα εκλεπτυσμένους και περίπλοκους συλλογισμούς στην προσπάθειά τους να κατανοήσουν και να ερμηνεύσουν το παρελθόν. Το πώς γίνεται αυτό εφικτό, στο πλαίσιο ενός συνόλου διαδικασιών μάθησης, που προϋποθέτουν την εμπλοκή διδασκόντων και διδασκομένων και αποβλέπουν στην ενεργητική προσπέλαση της ιστορικής γνώσης, αποτελεί το κύριο μέλημα του συγγραφέα.

Οι σχέσεις μεταξύ «ακαδημαϊκής» επιστήμης και σχολικής Ιστορίας ή, αλλιώς, ορισμένες βασικές μέθοδοι του επαγγελματία ιστορικού, οι οποίες χρησιμοποιούνται και στην τάξη από τον καθηγητή που επιδιώκει οι μαθητές του να κατανοήσουν το παρελθόν, αποτελούν τον πρώτο βασικό άξονα προβληματισμού του συγγραφέα. Εξετάζονται οι μέθοδοι: α) του διαλόγου (ερωτήσεις-απαντήσεις) με τις διαθέσιμες πηγές, β) της διαπραγμάτευσης ιστορικών όρων και εννοιών, γ) της σύνταξης αφηγήσεων και δ) της άσκησης της δημιουργικής φαντασίας («ιστορικής ενσυναίσθησης»).

Ο δεύτερος άξονας αφορά ειδικότερα στις σχέσεις μεταξύ γλωσσικής έκφρασης και διαδικασιών μάθησης, κυρίως από τη σκοπιά της συμβολής του διδάσκοντος. Η γλώσσα δεν αντιμετωπίζεται απλά ως δεδομένο μέσο έκφρασης, αλλά ως όχημα εξερεύνησης ιδεών και συστηματικής εμπάθυνας της ιστορικής σκέψης. Με κοινή συνισταμένη την προσπάθεια κατανόησης του παρελθόντος, διάβασμα, συζήτηση και γράψιμο, αποτελούν αλληλοεπικλυπόμενες πλευρές του ιστορικού λόγου και συνδέονται στενά με τον τρόπο που μαθητής και καθηγητής χειρίζονται τη γλώσσα. Οι διαπιστώσεις αυτές, βέβαια, δεν πρέπει να οδηγούν σε μία υπερεκτίμηση των εκφραστικών διαδικασιών. Ο συγγραφέας συνηγορεί υπέρ της ενιαίας και ολιστικής προσέγγισης της ιστορικής γνώσης, αποδίδοντας σημασία εξίσου στις διδακτικές μεθοδεύσεις και στα αποτελέσματα των εργασιών στην τάξη, τα οποία πρέπει να αξιολογούνται συστηματικά, ώστε να προσαρμόζονται ορθά οι στρατηγικές μάθησης στις ανάγκες της τάξης.

Η μελέτη των πηγών στην τάξη δεν κάνει «αυθεντικότερο» το μάθημα της Ιστορίας, ούτε μετατρέπει τον μαθητή σε μικρό ιστορικό, διότι θα ήταν αφελές να υποθέσει κανείς ότι οι μαθητές είναι σε θέση να παραγάγουν νέα ιστορική γνώση. Μπορούν, όμως, διά μέσου των ερωτήσεων του καθηγητή και των δικών τους απαντήσεων να βελτιώσουν τις ατομικές τους